

GIÁ TRỊ VĂN HOÁ TRUYỀN THỐNG CỦA CỘNG ĐỒNG CÁC DÂN TỘC Ở TỈNH CAO BẰNG TRONG PHÁT TRIỂN DU LỊCH CỦA ĐỊA PHƯƠNG

NGUYỄN VIỆT PHƯƠNG* - LÊ TUẤN VINH**

Tóm tắt: Giá trị văn hóa truyền thống luôn có ý nghĩa đặc biệt trong phát triển bền vững kinh tế và đảm bảo sự vững chắc trong quản lý xã hội của mỗi quốc gia, mỗi địa phương. Những nét đặc thù văn hoá truyền thống đặc sắc của cộng đồng các dân tộc ở Cao Bằng có ý nghĩa quan trọng trong phát triển du lịch của địa phương, góp phần tạo công ăn việc làm đảm bảo sinh kế bền vững cho đồng bào các dân tộc thiểu số. Bài viết khái quát những nét đặc sắc trong văn hóa truyền thống của đồng bào các dân tộc thiểu số trên địa bàn tỉnh Cao Bằng, ý nghĩa của những giá trị này, từ đó đề xuất một số khuyến nghị nhằm tận dụng, phát huy để tạo thế cạnh tranh trong phát triển du lịch của địa phương.

Từ khóa: Cao Bằng; dân tộc thiểu số; phát triển du lịch; văn hoá truyền thống.

Đặt vấn đề

Sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá thời gian qua đã tạo ra những bước phát triển quan trọng, vượt bậc của cả nước, trong đó có tỉnh Cao Bằng. Nhưng kèm theo đó, sự phát triển theo xu hướng hiện đại, hội nhập cũng ít nhiều làm mai một những giá trị văn hoá truyền thống của cộng đồng các dân tộc sinh sống trên địa bàn tỉnh, nhất là ở các khu vực gắn liền với các điểm du lịch. Trong bối cảnh cả nước đang thực hiện mạnh mẽ phát triển công nghiệp văn hoá theo tinh thần Nghị quyết Trung ương 9 khoá XI (Nghị quyết số 33-NQ/TW ngày 09/6/2014), một trong những định hướng hàng đầu trong phát triển du lịch ở tỉnh Cao Bằng chính là đánh giá đúng ý nghĩa quan trọng của giá trị văn hoá truyền thống của địa phương, từ đó có những định hướng, giải pháp cụ thể trong khai thác và phát huy hiệu quả, đảm bảo

những lợi ích kinh tế, đồng thời vẫn giữ được đặc trưng văn hoá của quê hương.

1. Những nét đặc sắc trong văn hoá truyền thống của các dân tộc thiểu số ở tỉnh Cao Bằng

Không chỉ là địa phương nổi tiếng với những di tích lịch sử cách mạng, phong cảnh thiên nhiên hùng vĩ, hữu tình, mà Cao Bằng còn được biết đến là vùng đất giàu bản sắc văn hóa. Cao Bằng là nơi quần tụ sinh sống của nhiều dân tộc như: Tày, Nùng, Mông, Dao, Lô Lô, Sán Chi... Mỗi dân tộc đều có tiếng nói, chữ viết và bản sắc văn hoá riêng. Các dân tộc cùng chung sống hòa hợp, gắn bó lâu đời, tạo nên một vùng văn hóa đậm đà, đa dạng về sắc thái.

** Văn hoá trang phục*

Cao Bằng có nhiều dân tộc cùng cư trú trên địa bàn: Tày, Nùng, Dao, Sán Chi, Lô Lô, Mông... mỗi dân tộc đều có phong tục, tập quán khác nhau, theo đó trang phục cũng có

* ** Học viện Chính trị khu vực I.

những nét độc đáo riêng biệt. Trang phục phổ biến nhất là sắc chàm tự dệt, tự nhuộm của đồng bào Tày, Nùng, nhưng đa sắc màu nhất lại là của người Dao, Mông, Sán Chỉ, Lô Lô... Nếu như những trang phục của người Tày, Nùng thể hiện sự hòa mình và thích ứng với thiên nhiên, thì người Dao, Mông, Lô Lô cùng với bộ vòng, xà tích... quanh cổ, tay và thắt lưng luôn tạo ra âm thanh mỗi khi di chuyển, tạo sự tự tin và nổi bật.

* Lễ hội

Hàng năm trên địa bàn tỉnh Cao Bằng có khoảng 40 lễ hội, bắt đầu từ tháng Giêng đến tháng Ba âm lịch hàng năm. Hầu hết các lễ hội truyền thống ở Cao Bằng đều mang tính chất tín ngưỡng dân gian. Việc tổ chức lễ hội đều do làng, bản chịu trách nhiệm theo một chu kỳ thời gian, mùa vụ nhất định.

Nhìn chung, các lễ hội ở Cao Bằng đều nhằm tưởng nhớ tổ tiên; cầu trời ban điều an lành cho dân bản, mưa thuận gió hòa, mùa màng bội thu, gia súc không bị dịch bệnh, đời sống ấm no, hạnh phúc. Mỗi lễ hội đều có những nét độc đáo riêng, gắn liền với bản sắc văn hóa của từng địa phương, từng dân tộc và từ lâu đã trở thành một hình thức sinh hoạt văn hóa cộng đồng không thể thiếu của người dân nơi đây.

* Chợ phiên vùng cao

Giống như nhiều địa phương miền núi khác, chợ phiên vùng cao ở Cao Bằng ngoài hình thức trao đổi, mua bán sản vật, còn là nơi mang đậm nét sinh hoạt cộng đồng, lưu giữ những giá trị bản sắc văn hóa truyền thống độc đáo của các dân tộc thiểu số. Đây là nơi các cộng đồng dân tộc thiểu số sau những

khoảng thời gian lao động vất vả tại gia đình, địa phương có điều kiện được gặp gỡ, trò chuyện, giao lưu văn hóa với người của dân tộc mình và người của các dân tộc khác. Một trong những đặc điểm nổi bật của chợ phiên vùng cao ở Cao Bằng là sự phô diễn trang phục, thậm chí các trò chơi đặc trưng của các dân tộc.

* Văn hoá ẩm thực

Ẩm thực là nét tiêu biểu của vùng non nước Cao Bằng. Những sản phẩm ẩm thực không chỉ đáp ứng nhu cầu ăn uống, sinh hoạt hằng ngày của người dân mà còn đáp ứng nhu cầu thưởng thức của du khách khi đến tham quan, du lịch. Đến với Cao Bằng du khách sẽ có dịp thưởng thức những đặc sản, món ăn ẩm thực mang đậm nét riêng của địa phương như hạt dẻ Trùng Khánh, bánh cuốn, lợn sữa quay... Tất cả những đặc trưng ẩm thực này đều được chế biến, phục vụ trực tiếp theo nhu cầu tại các nhà hàng, khách sạn trên địa bàn Tỉnh theo công thức, bí quyết riêng, tạo điểm nhấn độc đáo của ẩm thực Cao Bằng đối với du khách.

* Sự đa dạng ở nghề thủ công, mỹ nghệ truyền thống

Đời sống văn hóa tinh thần phong phú của đồng bào còn được thể hiện ở nghề thủ công, mỹ nghệ, thổ cẩm truyền thống đã đạt đến trình độ tinh xảo và cuốn hút. Mỗi làng nghề đều gắn với văn hóa truyền thống, với đời sống sinh hoạt của nhân dân trong vùng, như nghề rèn Phúc Sen (Quảng Uyên) với gần 400 hộ dân người Nùng An, được coi là “xưởng rèn thủ công” dao, kiếm, đao, công cụ lao động các loại lớn nhất miền Bắc Việt

Nam. Nhiều gia đình hàng chục đời đã cha truyền con nối làm nghề này. Sản phẩm rèn của làng làm ra nổi tiếng về độ sắc và độ bền, được tiêu thụ khắp nơi trong cả nước.

Nghề dệt thổ cẩm đã có từ lâu đời, không chỉ phục vụ nhu cầu sinh hoạt của người dân mà còn là sản phẩm du lịch nổi tiếng. Thổ cẩm cũng giữ vai trò rất quan trọng trong đời sống tâm linh của đồng bào các dân tộc thiểu số ở Cao Bằng rất giỏi trong cảm thụ màu sắc, những tấm thổ cẩm của họ hội đủ sắc màu của thiên nhiên từ cây thông, đồi núi, hạt ngô, hạt lúa... Tất cả được biểu đạt như chính bức tranh sống động của đời sống đồng bào. Mỗi họa tiết trên váy áo là cả một công trình nghệ thuật được thêu dệt trên trang phục. Hiện nay, hàng thổ cẩm đã trở thành quà lưu niệm quen thuộc của khách du lịch trong nước và nước ngoài khi đến đây.

** Kiến trúc nhà ở*

Trong lĩnh vực kiến trúc, những ngôi nhà mái chày lợp ngói nung hoặc gỗ ván, dựa theo sườn núi vẫn thu hút được sự quan tâm của du khách. Đó là những ngôi nhà mang đậm chất văn hoá riêng ở những bản người Mông, Dao, Tày, Nùng... với đời sống sinh hoạt còn lưu giữ các giá trị văn hoá đặc sắc.

2. Ý nghĩa của những giá trị văn hoá truyền thống đối với phát triển du lịch ở tỉnh Cao Bằng

Thứ nhất, nâng cao nhận thức của đồng bào các dân tộc thiểu số trong bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa truyền thống

So với nhiều địa phương khác, tỉnh Cao Bằng có những bất lợi trong phát triển du lịch. Khoảng cách xa Thủ đô Hà Nội, địa

hình miền núi, nhiều đèo, dốc cao là trở ngại lớn nhất để du khách đến với Cao Bằng. Giao thông đường bộ vẫn là loại hình giao thông chủ yếu để kết nối Cao Bằng với Thủ đô và các địa phương miền xuôi. Mặc dù đã được tăng cường đầu tư, nâng cấp, tuy nhiên hạ tầng giao thông nhìn chung còn nhiều khó khăn. Ngoài ra, yếu tố khí hậu khắc nghiệt, mưa bão và giá rét, sương muối... cũng ảnh hưởng nhiều tới các hoạt động khai thác du lịch.

Với nhiều tiềm năng về văn hoá ẩm thực, lễ hội, nghề thủ công, mỹ nghệ truyền thống, Cao Bằng có điều kiện để thúc đẩy nhiều hình thức du lịch cộng đồng, du lịch trải nghiệm, du lịch văn hoá, du lịch lễ hội... Đặc điểm của các loại hình du lịch này là cần ít vốn đầu tư về cơ sở vật chất, mỗi gia đình, mỗi người dân, mỗi nếp nhà... cũng trở thành những yếu tố làm du lịch hiệu quả. Các hoạt động kinh tế - xã hội quen thuộc của đồng bào dân tộc thiểu số khi làm du lịch cũng sẽ mang lại lợi nhuận kinh tế cao. Điều này giúp cho Cao Bằng biến những yếu tố bất lợi trở thành lợi thế trong khai thác du lịch, mang lại dấu ấn, bản sắc riêng so với các địa phương khác. Đồng thời, phát triển du lịch văn hoá truyền thống cũng sẽ nâng cao nhận thức trong mỗi cộng đồng dân tộc thiểu số, trong mỗi đồng bào về ý thức bảo tồn, phát huy, phát triển tri thức, giá trị văn hoá của đồng bào, của cá nhân mình. Ngoài lợi nhuận về kinh tế, các hoạt động này còn có ý nghĩa quan trọng trong tăng sự gắn kết, tăng tình đoàn kết giữa các cộng đồng dân tộc với nhau.

Thứ hai, văn hoá truyền thống là những tiềm năng quan trọng cho phát triển du lịch

Cùng với tài nguyên tự nhiên, tài nguyên văn hóa là một trong những điều kiện đặc trưng cho việc phát triển du lịch của một địa phương, vùng, quốc gia. Giá trị của những di sản văn hóa: Di tích lịch sử, công trình kiến trúc, các hình thức nghệ thuật, tập quán, lễ hội, ngành nghề truyền thống... cùng với các thành tựu kinh tế, chính trị, xã hội, cơ sở văn hóa nghệ thuật, bảo tàng... là đối tượng cho du lịch khai thác và sử dụng. Những tài nguyên này không chỉ tạo ra môi trường và điều kiện cho du lịch phát sinh và phát triển, mà còn quyết định quy mô, thể loại, chất lượng và hiệu quả của hoạt động du lịch.

Đối với Cao Bằng, những giá trị văn hoá truyền thống được kết tinh qua nhiều đời ông cha. Đó là sự phong phú, đa dạng trong văn hoá lễ hội, trong sự sinh động về trang phục của người dân, trong những kiến trúc nhà độc đáo, trong những tinh xảo của nghề truyền thống, trong những hấp dẫn của ẩm thực... Tất cả tạo nên cái riêng, cái bản sắc của quê hương, con người Cao Bằng. Trong phát triển du lịch của địa phương, những điều này là thế mạnh, là điểm thu hút du khách phương xa vượt qua những khó khăn của địa lý, giao thông trắc trở để tìm đến với Cao Bằng.

Thứ ba, giá trị văn hoá truyền thống đòi hỏi định hướng phát triển du lịch phải có những giải pháp bảo đảm giữa nhu cầu, mục tiêu tăng trưởng kinh tế với yêu cầu, nhiệm vụ bảo tồn, phát huy giá trị văn hoá

Động lực văn hoá thể hiện ở ý thức dân tộc và tính tự giác của đồng bào các dân tộc. Do có bề dày lịch sử, nên trong quá trình giao

thoa văn hóa, các dân tộc thiểu số ở Cao Bằng vẫn giữ được bản sắc, phong cách riêng. Đó cũng là điều kiện để liên kết và tạo nên sức sống của mỗi dân tộc trong sự giao lưu với các cộng đồng dân tộc khác trong đại gia đình các dân tộc Việt Nam nói riêng và quốc tế nói chung. Tuy nhiên trong quá trình làm du lịch, không tránh khỏi sự xuất hiện và xâm nhập của các yếu tố mới về con người, hạ tầng, các tri thức hiện đại vào trong các giá trị tri thức truyền thống. Việc giải quyết hài hoà giữa nhu cầu, mong muốn về lợi nhuận kinh tế với yêu cầu, nhiệm vụ bảo tồn, giữ gìn, phát huy các giá trị, bản sắc truyền thống luôn được đặt ra với tất cả các địa phương mà không phải riêng ở Cao Bằng. Thực tế cho thấy, ở một số điểm du lịch ở Cao Bằng, bên cạnh số lượng cư dân bản địa thì đã xuất hiện ngày càng nhiều cư dân của các dân tộc khác, trong đó có cả người Kinh di cư từ miền xuôi lên hoạt động kinh doanh, xuất hiện một số biểu hiện chưa tích cực trong phát triển du lịch ở địa phương. Những hiện tượng chèo kéo khách du lịch, bán tăng giá sản phẩm truyền thống, bán hàng kém chất lượng... tuy không phổ biến nhưng cũng đã xuất hiện trong thực tiễn. Điều này ảnh hưởng không nhỏ tới hình ảnh của quê hương, con người Cao Bằng trong mắt khách du lịch.

Thực tế trên cho thấy, nếu không có những chính sách đặc biệt về bảo tồn các kho văn hóa truyền thống vốn có từ bao đời nay thì những giá trị văn hóa sâu sắc và đẹp đẽ của các dân tộc này hoàn toàn có thể mai một, dẫn đến không có vị trí tại các khu vực trọng điểm du lịch.

3. Một số khuyến nghị nhằm khai thác những giá trị văn hóa truyền thống trong phát triển du lịch ở tỉnh Cao Bằng

Dưới góc nhìn nghiên cứu, có thể đề xuất một số khuyến nghị nhằm giải quyết hài hoà giữa yêu cầu tăng trưởng kinh tế với bảo tồn, phát huy những giá trị truyền thống trong phát triển du lịch ở tỉnh Cao Bằng:

Một là, tăng cường công tác giáo dục, tuyên truyền để nâng cao nhận thức của cộng đồng về tầm quan trọng của việc hiểu biết các bản sắc văn hóa dân tộc, từ đó hình thành ý thức giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc một cách chủ động, tích cực, tự giác và có trách nhiệm trong mỗi người dân. Điều này đòi hỏi kết hợp nhiều biện pháp, trong đó bao gồm biện pháp giáo dục và tự giáo dục trong chính cộng đồng dân tộc.

Hai là, trong tổng thể chính sách kinh tế - xã hội nói chung, mà trực tiếp là chính sách phát triển du lịch, phải luôn nhất quán mối quan hệ biện chứng giữa phát triển kinh tế và giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc. Từng bước định hình chính sách phát triển công nghiệp văn hoá của địa phương trên nền tảng tư tưởng chủ đạo là giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc vì sự phát triển bền vững của dân tộc.

Trong nhận thức về “làm du lịch” ở tỉnh Cao Bằng, từ cấp uỷ, chính quyền và mỗi người dân cần đánh giá đúng mối quan hệ giữa mục tiêu tăng trưởng kinh tế với nhiệm vụ bảo tồn và phát huy các giá trị văn hoá truyền thống của địa phương. Tăng trưởng kinh tế là cần thiết và đặc biệt quan trọng. Tuy nhiên, phải xác định giá trị văn hoá

truyền thống là “di sản” mà ông cha đúc kết từ bao đời để lại, do đó không được đánh đổi để thoả mãn những mục tiêu lợi nhuận kinh tế trước mắt. Điều này đòi hỏi sự nghiêm khắc, cẩn trọng và đạo đức trong xây dựng chính sách du lịch, trong tìm kiếm đối tác du lịch và trong thực tiễn hoạt động du lịch.

Ba là, tiếp tục quan tâm, đầu tư nhằm giữ gìn, phát huy bản sắc văn hóa dân tộc trong quá trình phát triển kinh tế. Trong đó xác định chủ thể hạt nhân chính là bản thân mỗi cộng đồng dân tộc, mỗi người dân trong dân tộc. Những giải pháp phát triển về kinh tế để đáp ứng những nhu cầu dân sinh phải gắn với nhu cầu bảo vệ đời sống tinh thần, bảo vệ bản sắc văn hóa dân tộc, không được “phá vỡ”, làm ảnh hưởng tới không gian văn hoá truyền thống của mỗi dân tộc. Điều này đòi hỏi quá trình xây dựng chính sách phải hết sức chặt chẽ, nghiêm túc, công phu, tỉ mỉ, đầu tư nghiên cứu sâu sắc về những giá trị của văn hóa dân tộc để có những giải pháp phù hợp.

Bốn là, chống căn bệnh hình thức, chạy theo phong trào trong giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc. Đồng thời, cũng tăng cường tính sáng tạo trong giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc và phát triển kinh tế nhằm ngăn chặn sự bảo thủ, trì trệ đồng thời cũng tiết chế, kìm hãm những phiêu lưu mạo hiểm trong phát triển của các dân tộc.

Kết luận

Cao Bằng được coi là một trong những cái nôi văn hóa của khu vực phía Bắc Việt Nam. Trên mảnh đất này, nhiều dân tộc anh em đã tồn tại, chung sống, gắn bó lâu đời và cùng chung tay xây đắp một vùng văn hóa đậm đà,

vừa đa dạng vừa thống nhất. Sự khác biệt và giàu sắc thái văn hoá của các nhóm địa phương, không hề làm suy giảm tính thống nhất của văn hoá bản địa, tộc người và ý thức tộc người mà ngược lại, đã làm tăng thêm và củng cố tính thống nhất thông qua sự đa dạng các sắc thái văn hoá của các địa phương. Đây là một lợi thế rất lớn của tỉnh Cao Bằng trong

phát triển du lịch cộng đồng, du lịch sinh thái nhân văn. Điều này đặt ra cho tỉnh Cao Bằng, mà trực tiếp là ngành du lịch Cao Bằng cần có nhận thức đúng về vấn đề này, tức là cần đặc biệt quan tâm đến bản chất văn hóa truyền thống chứa đựng bản sắc dân tộc và nắm được cốt lõi của sự tất yếu trong giao lưu, tiếp biến văn hóa. ■

Tài liệu tham khảo:

1. Đảng bộ tỉnh Cao Bằng (2020), *Văn kiện Đại hội đại biểu Đảng bộ tỉnh Cao Bằng lần thứ XIX (nhiệm kỳ 2020-2025)*.
2. Đảng Cộng sản Việt Nam (2014), *Nghị quyết số 33-NQ/TW Hội nghị lần thứ 9 Ban Chấp hành Trung ương Đảng (khóa XI) về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước*.
3. Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Cao Bằng (2020), *Đề án phát triển du lịch tỉnh Cao Bằng giai đoạn 2020-2025, tầm nhìn đến năm 2035*.
4. Ngô Ngọc Thắng (chủ nhiệm) (1997): *Văn hóa bản làng các dân tộc Thái, Mông ở các tỉnh miền núi Tây Bắc và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc trong điều kiện hiện nay*, Đề tài khoa học cấp Bộ, Hà Nội.